

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. В умовах інтеграції у світовий освітній простір постала необхідність модернізації національної системи освіти. Одним із пріоритетних напрямів державної політики в галузі освіти є постійне підвищення її якості, оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу.

Важливого значення набуває професійна підготовка педагога, зокрема і соціального педагога. Постала потреба у пошуку шляхів оптимізації процесу підготовки студентів і застосуванні нових технологій навчання, які б не тільки формували у майбутніх фахівців певну систему знань, умінь і навиків, а й сприяли їхньому особистісному і професійному росту.

У час економічної і політичної нестабільності в суспільстві, коли людина вимушена покласти на саму себе, необхідно бути мобільним і гнучким, здатним швидко і правильно орієнтуватися в загальному характері будь-якої спеціальності і визначати свою придатність до неї. Незнання змісту професійної діяльності і, відповідно незадоволення отриманою спеціальністю, є однією з причин плінності кадрів, низької продуктивності праці, зміни трудової діяльності. Тому необхідно свідомо підходити до питання вибору професії.

Профконсультаційна робота з молоддю набуває особливої актуальності на етапі завершення учнями середньої освіти. У ранньому юнацькому віці загострюються потреби молодшої людини у самопізнанні, самоусвідомленні і саморозумінні, актуалізуються процеси особистісного, соціального і професійного самовизначення.

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти проблеми професійного самовизначення та професійної орієнтації стали предметом вивчення багатьох вітчизняних дослідників. Назвемо тільки деякі відомі прізвища вчених: К. Абульханова-Славська, Г. Балл, Л. Божович, М. Гінзбург, А. Голомшток, Е. Зеєр, Л. Йовайша, Є. Клімов, І. Мітіна, Є. Павлютенков, М. Піддячий, К. Платонов, Н. Пряжніков, Н. Самоукіна, В. Синявський, М. Тименко, Д. Тхоржевський, Б. Федоришин, В. Чебишева, С. Чистякова, Л. Шеховцова та інші. Особливе місце посідають роботи присвячені питанням соціально-професійного самовизначення учнів загальноосвітньої школи. Це дослідження П. Аутова, В. Вакуленко, А. Вихруща, Є. Головахи, М. Лукашевича, М. Пряжнікова, Б. Федоришина, П. Шавіра та інші.

Теоретичні та методичні основи професійної підготовки соціального педагога досліджували: Ю. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Г. Лактіонова, І. Мигович, В. Поліщук, З. Фалинська, С. Харченко та ін.

Проте, проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до супроводу професійного самовизначення старшокласників засобами інноваційних технологій не знайшла належного відображення в психолого-педагогічній науці.

Мета статті – проаналізувати сутність підготовки соціальних педагогів до супроводу професійного самовизначення старшокласників засобами впровадження інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Під професійним самовизначенням у педагогіці розуміють самопізнання та об'єктивну оцінку особою власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно-важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. Це процес прийняття особистістю рішення щодо вибору майбутньої трудової діяльності (вибір професії, професійного навчального закладу, місця працевлаштування).

До професійного самовизначення з позицій діяльнісного підходу підходить Є. Клімов: «Професійне самовизначення – діяльність людини, яка набуває того чи іншого змісту в залежності від етапу її розвитку як суб'єкта праці» [5, с. 18]. Є. Головаха розглядає

професійне самовизначення у зв'язку з життєвими перспективами особистості, які досліджуються в контексті життєвої мети і життєвих планів [2, с. 12].

Під соціально-педагогічним супроводом учнів у професійному самовизначенні розуміється процес створення умов і надання необхідної педагогічної підтримки для переходу особистості в позицію, що активізують власні ресурси і яка запускає механізм саморозвитку. Кваліфікований соціально-педагогічний супровід у системі професійного самовизначення і подальшого навчання допомагає підліткам зрозуміти свої психологічні особливості, інтереси, схильності, ціннісні орієнтації, освітні потреби і на цій основі зробити усвідомлений, самостійний і відповідальний вибір професії.

Узагальнюючи думки педагогів і психологів щодо сутності поняття підготовка студентів до формування професійного самовизначення школярів, можна зазначити, що така підготовка розглядається як складний комплексний багатофункціональний процес, орієнтований на усвідомлення потреб, мотивів у організації профорієнтаційної роботи; оволодіння знаннями, навиками використання ефективних технологій у процесі здійснення супроводу професійного самовизначення старшокласників [6, с. 205-206].

Результатом професійної підготовки майбутнього соціального педагога до профорієнтаційної роботи є сформована готовність до даного виду професійно-педагогічної діяльності.

На основі аналізу теоретико-методологічної літератури можна зробити висновок, що одні науковці розглядають готовність як властивість, стійку характеристику особистості (В. Сластьонін), інші – як прояв особистості, що включає в себе проєктуючі, конструктивні, комунікативні вміння, загальні та спеціальні здібності (В. Куніцина), треті – як інтегральне поняття, яке включає такі взаємопов'язані компоненти: професійна спрямованість, здатність до самооцінки, потреба у професійному самовихованні (Н. Кузьміна).

Беручи за основу погляди на цю проблему дослідників, ми визначили готовність студентів до супроводу професійного самовизначення як професійну характеристику соціального педагога, яка включає наявність спеціальних знань із проблеми професійного самовизначення, широкого спектру умінь, які необхідні для реалізації означеного супроводу, комплексу індивідуально-психологічних якостей і особливостей особистості, професійну спрямованість на таку діяльність, свідоме бажання займатись нею, переконаність в її важливому значенні, стійку ціннісну орієнтацію педагога на розв'язання проблем професійного самовизначення школярів, специфіку взаємодії з старшокласниками, пошуку найбільш ефективних технологій, форм, засобів і методів супроводу професійного самовизначення старшокласників.

На наш погляд, найбільш повними виділені зміст і структурні компоненти готовності до діяльності в роботах М. Дьяченка і Л. Кандилович [4]. У структурі готовності студента вони виділили такі компоненти: мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї); орієнтаційний (уявлення про особливості та умови професійної діяльності, її вимоги до особистості); операційний (володіння способами професійної діяльності, необхідними знаннями, вміннями, навиками); вольовий (самоконтроль, вміння управляти собою під час виконання трудових обов'язків); оціночний (самооцінка професійної підготовки та відповідності її оптимальним професійним зразкам).

На основі аналізу наукової літератури ми визначили критерії готовності до супроводу професійного самовизначення (мотиваційний, емоційний, когнітивний, операційно-дійовий).

Мотиваційний компонент готовності визначається інтересом і позитивним ставленням до супроводу старшокласників у їх професійному виборі; стійкою потребою в оволодінні знаннями, вміннями, навичками, необхідними для успішного здійснення профорієнтаційної діяльності; прагненням домагатись успіхів; бажанням реалізувати в цій діяльності свої можливості та ін.

Емоційний компонент характеризується як: вплив емоцій і почуттів на забезпечення успішного перебігу та результативності означеної діяльності; загальна налаштованість на зустріч із новою ситуацією в професійній діяльності; самоконтроль, саморегуляція емоційних станів і поведінки в умовах вирішення проблем такої діяльності та ін.

Отже, функція мотиваційного та емоційного компонентів готовності майбутнього

соціального педагога до супроводу професійного самовизначення полягає у активізації системи професійно-важливих якостей фахівця; мобілізації всіх сил відповідно до завдань такої діяльності; прагнення до професіоналізму, максимальної самореалізації в цій діяльності, як важливого аспекті соціально-педагогічної діяльності.

Когнітивний компонент визначається як: усвідомлення цілей для реалізації завдань супроводу професійного самовизначення старшокласників; оцінка умов, за яких відбуватиметься профорієнтаційна діяльність, знання специфіки цієї роботи; актуалізація досвіду; високий рівень інтелектуального розвитку, здібність до переробки інформації, інтелектуально-логічні здібності, асоціативність сприймання, творче мислення, уява, інтуїція; професійна компетентність; знання суті, мети та завдань, компонентів, категорій професійного самовизначення, принципів організації означеного напрямку роботи у школі, умов ефективності, структури системи супроводу у школі; знання вимог і методики організації різних форм такої роботи, застосування ефективних методів і профдіагностичних методик; уміння планувати та вести профорієнтаційну документацію, та ін. Проявляється у теоретико-методологічній підготовці фахівця.

Зміст підготовки соціальних педагогів до супроводу професійного самовизначення старшокласників виражений у дисциплінах навчального плану, які вивчають різні аспекти процесу професійного самовизначення та профорієнтації (теоретичні та практичні навчальні курси педагогічного, психологічного, соціально-педагогічного, фізіологічного та правового спрямування). Теоретичні основи діяльності майбутніх працівників соціальної сфери формуються під час лекційних, практичних, лабораторних занять, індивідуальної та самостійної роботи студентів, науково-дослідної роботи, у позааудиторній діяльності - у гуртках, студіях. Ефективність засвоєних знань забезпечується варіативністю форм і методів навчання (лекції, дискусії, бесіди, круглі столи, «мозковий штурм», ділові ігри, презентації, проблемні ситуації, тренінги, проекти) та ін.

Операційно-дійовий компонент характеризується як: актуалізація всієї сукупності знань, співставлення їх із розв'язанням конкретних проблем і завдань соціально-педагогічного супроводу старшокласників і трансформація у способи діяльності; визначення найбільш ефективних способів, методів і прийомів розв'язання завдань, що здійснюється через систему вмінь, професійно-важливих якостей і здібностей. Систему вмінь складають: організаційні, комунікативні, інформаційно-орієнтаційні, конструктивні, дослідницькі, діагностичні, корекційні вміння. Проявляється даний компонент на рівні оволодіння технологічною культурою здійснення супроводу професійного самовизначення та вмінні застосовувати знання в практичній діяльності.

Студенти набувають практичних умінь і навичок під час різного виду практичних завдань, проходження різних видів практик, волонтерської діяльності, співпрацюючи з громадськими організаціями, під час просвітницької роботи з питань професійного вибору, участі у гуртках і студіях, факультетських та університетських заходах та ін.

Вказані структурні компоненти готовності забезпечуються певними організаційно-педагогічними умовами навчально-виховного процесу вищого навчального закладу. До них належать: актуалізація роботи соціального педагога у профорієнтаційній діяльності, забезпечення цілісності системи підготовки студентів до супроводу професійного самовизначення старшокласників, забезпечення єдності теоретичних та практичних аспектів підготовки, упровадження в навчальний процес різних форм і методів навчання на основі нових технологічних принципів.

У рамках змін парадигм у сфері освіти принципове значення набуває проблема з'ясування специфіки навчання і освіти під час використання різних підходів до організації та здійснення навчально-освітнього процесу із застосуванням інноваційних технологій.

У перекладі з грецької мови «інновація» означає «оновлення, новизна, зміна» [1; 3]. Інновація – вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності [6, с. 204].

Освітня технологія передбачає загальну стратегію розвитку освіти: концепції освіти, освітні закони, освітні системи. Педагогічна технологія в ідображає модель навчально-

виховного та управлінського процесів у ВНЗ, об'єднує в собі їх зміст, форми, і засоби. Технологія навчання (виховання, управління) моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідної навчальної дисципліни, теми, питання, технології.

Інноваційна освітня технологія – це якісно нова сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, яка вносить суттєві зміни до результату освітнього процесу і розглядається як багатокомпонентна модель, що передбачає навчальну, виховну та управлінську інноваційну технології [6, с. 204]. До навчальних інноваційних технологій належать технології: особистісно-орієнтованого, модульного, розвивального, інтерактивного, проектного, проблемного, інформаційного, дистанційного навчання.

Варто зауважити, що нині будь-яка діяльність, у т.ч. профорієнтаційна, не уявляється без використання сучасної комп'ютерної техніки. Варто погодитися із думкою Т. Паперової, що її застосування підніме на якісніший рівень здійснення профорієнтаційної роботи.

Аналіз педагогічного досвіду та досліджень із загальних проблем використання комп'ютерних інформаційних технологій у профорієнтаційній роботі дає змогу нам виділити такі основні напрями її застосування: надання профінформації й перевірка відповідних знань студентів; проведення психологічної діагностики професійної спрямованості, професійних здібностей і професійно-важливих якостей; опрацювання та упорядкування отриманої інформації, її зберігання; використання як засобу для розвитку певних професійно важливих якостей і здібностей особистості; здійснення професійних проб за допомогою ігрових чи тренінгових програм. Якісніший рівень здійснення професійної орієнтації відбувається за умови використання інформаційних телекомунікаційних систем, довідникових програмних засобів, мультимедійних систем, тренувальних, тестових програм, комп'ютерних опитувальників, розвивальних комп'ютерних ігор, імітаційно-моделюючих ігор, контролюючих програм якості.

Розглянемо застосування інноваційних технологій на прикладі *практичного заняття «Кон'юнктура ринку праці і професій»* навчального курсу «Основи профорієнтаційної роботи» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».

Основна мета теми – підготовка студентів до актуалізації ситуації соціального, життєвого і професійного вибору, вибору посад, трудових постів, місць роботи і т.д. У вивчення даної теми включені дві основні змістовні лінії: перша познайомити студентів з основними поняттями «професія», «ринок праці» і деякими основними термінами, які можуть зустрічатися в ділових офіційних документах, інформаційно-довідкових матеріалах і під час неформального обговорення даної проблеми; друга – показати, що світ професій постійно змінюється і вибір професії має бути зумовлений багатьма чинниками.

Під час практичного заняття створюються евристичні ситуації, спрямовані на вироблення в студентів ціннісного відношення до розуміння значення професійної праці в їх життєвій перспективі.

У процесі вивчення даної теми доцільна постановка запитань, що створюють ситуацію невизначеності, які вимагають для відповіді на них побудови декількох різних версій, що може потребувати творчих зусиль, нестандартності і гнучкості мислення. Наприклад, питання: чи є визначені трудові заняття професіями; які професії можуть бути використані як приклад «відмираючих» або «змінюються до невпізнання»; які вимоги виникають до компетенції працівника; як у нових культурно-історичних умовах змінюється зміст праці; у чому споріднені трудові заняття мають або не мають межі професійної праці.

Основою для теоретичних відомостей про види професійної праці служать найпоширеніші «зарубіжна» і «вітчизняна» класифікації професій (Є. Климова, Дж. Холланда). Студентам пропонується знайти власні вихідні основи для поділу світу професій на групи, виходячи з особистих уявлень, для того, щоб уникнути однозначного тлумачення якого-небудь способу типологізації світу професій як «єдино правильної» і, по-друге, для того, щоб сприяти створенню «особистого освітнього продукту» – виділенню власних пріоритетів для обгрунтованого осмислення вибору місця продовження освіти чи трудової діяльності. Діагностику за даними методиками при можливості можна провести за використанням комп'ютерної техніки.

Важливо не упустити під час вивчення даної теми різноманіття класифікаційних підстав, запропонованих Е. Клімовим (предмет, мета, знаряддя, умови праці, характеристики спілкування та ін.), щоб уникнути надмірно спрощеного погляду на проблему у процесі застосування тільки класифікації з предмету праці використовуючи методики ДДО.

Щоб допомогти старшокласнику самопрезентувати себе на ринку праці й освітніх послуг, студентам слід самим включитися у таку діяльність. Для отримання інформації про ринок праці і шляхи професійної освіти, під час практичного заняття можна використовувати довідники для абітурієнтів вузів, установ середньої спеціальної освіти і рекламних матеріалів, інформаційних ресурсів Інтернету, скористатися телекомунікаційними джерелами, створеними за участю Міністерства освіти і офіційними сайтами найвідоміших вузів країни.

Студентам слід дати завдання ознайомитися із регіональним ринком праці та освітніх послуг. Для того, щоб професійно надати консультацію старшокласнику з питань вибору навчального закладу, студентам слід ознайомитися з критеріями такого вибору – відомостей про тип закладу: державний чи недержавний, рівень освіти, який дає вуз, з яких спеціальностей проводиться підготовка, наскільки затребувані на ринку праці носії цих спеціальностей, порядок і терміни прийому, вступні іспити, чи є в установи ліцензія і державна акредитація, тривалість навчання; оплата за навчання, форми навчання, якісний склад викладачів, матеріальна база і т.д.

Важливо поставити студентам запитання, що саме необхідно робити майбутньому випускнику того чи іншого навчального закладу, щоб уже після його закінчення мати нагоду аргументувати в діалозі з роботодавцем, чому саме йому доцільно віддати перевагу під час прийому на роботу. Визначити, де і як шукати роботу, можна скориставшись інформацією про той або інший банк вакансій; про те, як проходить у тій або іншій конкретній установі співбесіда при прийомі на роботу; як прийнято складати резюме в тих або інших професійних співтовариствах. Для того, щоб заняття виявилось корисним, цікавим і підготовленим, доцільно або скористатися консультаціями представників служб зайнятості, кадрових агентств, менеджерів з персоналу, або тематичними «кар'єрно-орієнтованими» сайтами або матеріалами ЗМІ.

Робота з даної теми може завершитися підготовкою освітнього продукту у вигляді міні- або мікропроектної роботи, представленої як огляд літературних і довідкових джерел, веб-сторінок і веб-сайтів, теле- і радіопередач, письмового взаєморецензування, виступів з комп'ютерними презентаціями і т.д.

Упровадження інноваційних технологій дозволяє інформувати, розвивати студентів, дозволяє їм йти від усвідомлення суті і значущості супроводу професійного самовизначення старшокласників до його професійного виконання.

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, зазначимо, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до супроводу професійного самовизначення старшокласників розглядається як складний комплексний багатofункціональний процес, орієнтований на усвідомлення студентами потреб, мотивів у організації, активізації системи їх професійно-важливих якостей, оволодіння ними знаннями, уміннями і навиками здійснення професійної орієнтації, важливе значення в якій має використання ефективних інноваційних технологій.

Література:

1. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі / К. Баханов : [монографія]. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. - 328 с.
2. Головаха Є. Жизненные перспективы и профессиональное самоопределение молодежи / Є.Головаха.- К. : Наукова думка, 1988. – 144 с.
3. Даниленко Л. Педагогічні інновації в сучасній теорії і практиці / Л. Даниленко // Директор школи. - 2007. - № 3. - С 28 - 49.
4. Дьяченко М., Кандыбович Л. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.Дьяченко, Л.Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 176 с.
5. Климов С. Психология профессионального самоопределения / С.Климов. - Ростов н/Д., 1996. – 512 с.
6. Парховнюк Г. Підготовка майбутнього вчителя інформатики до використання комп'ютерних технологій у профорієнтаційній діяльності з старшокласниками / Г. О.Парховнюк // Вища освіта України № 2. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Рівне, 2007. – Т.2. – С.204 – 207.

У статті розглядається питання підготовки майбутніх соціальних педагогів до супроводу професійного самовизначення старшокласників шляхом використання новітніх технологій.

Ключові слова: *підготовка соціальних педагогів, професійне самовизначення, соціально-педагогічний супровід, старшокласники, інноваційні технології.*

Ключевые слова: *подготовка социальных педагогов, профессиональное самоопределение, социально-педагогическое сопровождение, старшеклассники, инновационные технологии.*

The article deals with the training issues of future social pedagogues to support professional self-determination of senior pupils through the use of new technologies.

Key words: *training of social pedagogues, professional self-determination, social-pedagogical support, senior pupils, innovative technology.*